

Milieuverantwoord ondernemen vanuit Europees en nationaalrechtelijk perspectief

Bedrijven in de koeltechniek zijn zich niet altijd bewust van mogelijke Europese en nationaalrechtelijke gevolgen van bepaald handelen, terwijl de sector met een steeds breder pakket milieubescherpende maatregelen heeft te maken. Hoe werken Europese rechtsinstrumenten door in Nederland, en welke strafrechtelijke gevolgen kan het hebben als een ondernemer of installateur zich er niet aan houdt?

Prof. Dr. Geert-Jan Alexander Knoops.

In 2010 vond er een explosie plaats op Deepwater Horizon, een boorplatform in de territoriale wateren van de Verenigde Staten. Er ontstond een grote brand, elf bemanningsleden kwamen om het leven, het platform zonk en in de daarop volgende maanden stroomde zo'n 780.000 m³ ruwe olie in zee. De Amerikaanse Minister van Justitie, Eric Holder, liet in 2011 weten dat het zeer waarschijnlijk

was dat er een strafrechtelijke procedure tegen BP zou komen. Onder druk van President Obama zette BP een fonds op van 20 miljard dollar om de benadeelden in de kosten tegemoet te komen. Zou BP civiel aansprakelijk kunnen zijn? Dat is bepaald niet uitgesloten. In februari 2013 had BP al 42,2 miljard dollar gedeponneerd in een trustfund voor civiele en strafrechtelijke schikkingen en betalingen¹. In sep-

De Deepwater Horizon-ramp is één van de talloze voorbeelden van situaties waarin het spanningsveld tussen recht en milieuverantwoord ondernemen duidelijk wordt.

tember 2014 had BP 28 miljard dollar uitgekeerd aan schadeclaims en schoonmaakkosten². Hiermee was het einde nog niet in zicht; in dezelfde maand oordeelde een federale rechter dat de ramp te wijten was aan grove nalatigheid en 'wilfull misconduct', wat zou kunnen leiden tot een additionele 18 miljard dollar aan civiele claims³. In de tussentijd liepen er ook zaken om de mogelijke strafrechtelijke aansprakelijkheid van BP vast te stellen.

Aansprakelijkheid

Strafrechtelijke aansprakelijkheid voor milieuvreontreiniging is complex. Voor aansprakelijkheid in strafrechtelijke zin zal veelal het bewijs van 'opzet' moeten worden geleverd. Daarbij moet ook worden gekeken naar de rol van de overheid; de Amerikaanse Minister van Binnenlandse Zaken erkende dat bij Deepwater Horizon departementaal toezicht was tekortgeschoten. President Obama hield BP aansprakelijk voor de kosten van de ramp, maar stelde ook: "I take ultimate responsibility for solving this crises". In november 2012 werd bekend dat BP een 'guilty plea' had gesloten met het Amerikaanse Department of Justice, waarin het akkoord ging met het betalen van 4,5 miljard dollar en schuld bekende aan veertien strafrechtelijke aanklachten gerelateerd aan de explosie⁴. De olieramp is één van de talloze voorbeelden van situaties waarin het spanningsveld tussen recht en milieuverantwoord ondernemen duidelijk wordt. Denk ook aan het ongeluk met de kernreactor in Fukushima of, dichterbij huis, de brand bij Chemie-Pack in Moerdijk. Wat zijn de regels als het gaat om milieuverantwoord ondernemen? Wie is verantwoordelijk voor schade als er iets misgaat? En mis-

schien wel het belangrijkste: Hoe kunnen bedrijven een voortrekkersrol vervullen als het gaat om het creëren van een schonere wereld?

EU-recht in Nederland

Milieuverantwoord ondernemen wordt ook binnen de EU steeds belangrijker en vertaalt zich in steeds meer regelgeving. De Europese gemeenschap creëert recht dat van invloed is op onze nationale wet- en regelgeving. De EU beschikt over verschillende rechtsinstrumenten, die ieder op hun eigen wijze doorwerken in de nationale rechtsorde van de EU-lidstaten.

• EU-verordeningen

EU-verordeningen hebben een algemene strekking en zijn rechtstreeks verbindend. Een verordening is, zonder dat hij hoeft te worden omgezet in nationaal recht, direct toepasselijk in de lidstaten. Hiermee wordt enerzijds gewaarborgd dat het gemeenschapsrecht overal op gelijke wijze wordt toegepast. Anderzijds wordt zo voorkomen dat eigen regelgeving van een staat in strijd is met de inhoudelijke normen van een verordening.

• EU-richtlijnen

EU-richtlijnen zijn niet rechtstreeks toepasbaar in de nationale rechtsorde, maar moeten eerst worden omgezet in nationaal recht. Een richtlijn bevat een bepaalde doelstelling, waarbij iedere lidstaat zelf haar regelgeving moet aanpassen aan dat te behalen doel. Pas na de omzetting in nationaal recht zijn individuele burgers eraan gebonden.

• EU-beschikkingen

EU-beschikkingen zijn verbindend in al hun onderdelen voor de in de beschikking genoemde burgers, organisaties of lidstaten.

De Europese Unie heeft steeds meer invloed op de nationale regelgeving op terreinen als landbouw en milieu, cultuur en onderwijs, gezondheid en sociale zaken, economie en recht en veiligheid. Enkele voorbeelden tonen dit aan.

R22 en de EPBD

Een verwijzing naar het betreffende terrein van samenwerking is steeds te vinden in de aanhef van de verordening of richtlijn. EU-verordening 2037/2000, die het uitfaseren van bepaalde koude-middelen zoals R22 regelt, verwijst in de aanhef direct naar het milieu: 'gezien haar verantwoordelijkheden ten aanzien van het milieu en de handel'. De verordening is van toepassing op productie, invoer, uitvoer, het op de markt brengen en het gebruik-

maken van bepaalde in die verordening genoemde stoffen bevattende apparatuur (art. 1). De overkoepelende doelstelling van de verordening is de bescherming van de ozonlaag, waarbij wordt verwezen naar de afspraken in het protocol van Montréal. De genoemde verordening 2037/2000 is gericht op het afbouwen van CFK- en HCFK-houdende koude-middelen zoals R22. Artikel 21 van de verordening bepaalt: 'Lidstaten bepalen de straffen die van toepassing zijn op overtredingen van deze verordening. De straffen moeten doeltreffend, evenredig en afschrikkend zijn.'

Hoewel het hier een verordening betreft, heeft de Nederlandse wetgever er voor gekozen de verordening om te zetten in nationale regelgeving. De omzetting naar Nederlands recht heeft eerst plaatsgevonden via het Besluit ozonlaagafbrekende stoffen, maar dat besluit is vervallen op 30 juni 2011. Op diezelfde dag is het besluit vervangen door het Uitvoeringsbesluit EG-verordening ozonlaagafbrekende stoffen. Het Uitvoeringsbesluit EG-verordening ozonlaagafbrekende stoffen is op haar beurt gebaseerd art. 9.2.2.1 van de Wet milieubeheer. Een overtreding van de Wet milieubeheer is een economisch delict, en dit soort delicten zijn misdrijven als ze opzettelijk zijn begaan. Hier kan een hoge geldboete op staan of een gevangenisstraf van maximaal zes jaar. Handelen in strijd met de R22-regeling kan een bedrijf of één van haar medewerkers derhalve duur komen te staan.

F-gassenverordening

Per 1 januari 2015 is de F-gassenverordening in werking getreden. Deze EU-verordening is direct van toepassing op alle EU-lidstaten, zonder overgangsmatregelen. De verordening schrijft een progressieve daling van het gebruikte volume aan HFK's voor, dat in 2030 met 79% moet zijn afgenomen. Innovatie en een verschuiving naar koelsystemen die minder bijdragen aan de opwarming van de aarde ('a lower global warming potential') zullen hiermee worden bewerkstelligd. Bedrijven die HFK's produceren en importeren, alsmede fabrikanten, worden verplicht om rapporten uit te brengen hieromtrent, zodat de betreffende stoffen kunnen worden getraceerd. Ook moeten fabrikanten en importeurs in het bezit zijn van een 'conformiteitsverklaring' waaruit volgt dat zij geen koel-, klimaatregeling- en warmtepompapparatuur gevuld met fluorkoolwaterstoffen op de markt brengen, tenzij de met fluorkoolwaterstoffen gevulde apparatuur valt onder de quotumregeling en dit door de fabrikant en importeur volledig is gedocumenteerd⁵.

Prof. Dr. Geert-Jan Alexander Knoops: "'Meer doen' zou bij een milieuverantwoorde ondernemer of werknemer altijd hoog in het vaandel moeten staan."

Richtlijnen

Naast verordeningen, die rechtstreeks bindend zijn voor alle EU-lidstaten, is ook een aantal belangrijke richtlijnen in werking getreden die tot doel hebben milieuverantwoord ondernemen te bevorderen. Een voorbeeld daarvan is het Europees uitvoeringsbeleid inzake de Energy Performance of Buildings Directive (EPBD). De overkoepelende doelstelling van de EPBD-richtlijn is het stimuleren van betere energieprestaties van gebouwen (art. 1). Lidstaten zijn gehouden aan de richtlijn te voldoen per 4 janua-

Handelen in strijd met de R22-regeling kan een bedrijf of één van haar medewerkers duur komen te staan.

ri 2006 door middel van wetgeving (art. 15). Sinds de invoering is het behalen van de bepalingen van de richtlijn slechts ten dele gelukt. Daarom werd er een strakkere lijn ingezet, zodat de EU-doelstellingen behaald kunnen worden. Dat is gedaan met behulp van de zogenaamde richtlijn 2010/31/EU, die op 19 mei 2010 in werking is getreden. Daarbij zijn ook de 'energy performance' eisen versterkt. Lidstaten zijn gehouden om door middel van onafhankelijke deskundigen zorg te dragen voor certificering van gebouwen en de keuring van aircosystemen (art. 10). De vraag is natuurlijk wie als terzake deskundig mag worden aangemerkt, en op welke wijze de deskundigheid wordt bepaald. Nederland heeft

de EPBD-richtlijn verder uitgewerkt in het Besluit Energieprestatie Gebouwen en de daarop gebaseerde Regeling Energieprestatie Gebouwen. Evenwel, er is geen strafrechtelijke sanctionering op grond van de Wet economische delicten geïmplementeerd. De vraag waarom de R22-verordening wel strafrechtelijk is gesanctioneerd, maar EPBD niet, laat zich moeilijk verklaren. Vastgesteld moet worden dat het ontbreken van een strafrechtelijk handhavingskader weleens afbreuk kan doen aan het EPBD-beleid.

Een tweede voorbeeld is de Richtlijn van 25 oktober 2012 betreffende energie-efficiëntie, die energie-efficiëntiestreefcijfers voor 2020 en 2030 bepaalt⁶. Daarnaast bestaat er een zogenaamde 'Ecodesign Richtlijn', welke in 2009 is uitgebreid en die een kader verschaft voor het vaststellen van eisen inzake ecologisch ontwerp voor energiegerelateerde producten⁷. Deze richtlijn maakt het de Europese Commissie mogelijk eisen te stellen aan het ecologisch ontwerp van energiegerelateerde producten. De milieu-impact van de producten kan hierdoor reeds vanaf de ontwerp- en ontwikkelingsfase worden beperkt. In de richtlijn worden voorschriften gegeven waaraan energiegerelateerde producten die onder uitvoeringsmaatregelen vallen, moeten voldoen. De voorschriften hebben tot doel bij te dragen aan een duurzame ontwikkeling door de energie-efficiëntie en het niveau van milieubescherming te verhogen, terwijl tegelijkertijd de zekerheid van de energievoorziening wordt vergroot.

Strafrechtelijk aansprakelijkheden?

De vraag is nu hoe al deze Europese regelgeving

NOTEN/LITERATUURVERWIJZINGEN

1. Agustino Fontevicchia, 'BP Fighting A Two Front War As Macondo Continues To Bite And Production Drops', Forbes, 2 May 2013, <http://www.forbes.com/sites/afontevicchia/2013/02/05/bp-fighting-a-two-front-war-as-macondo-continues-to-bite-and-production-drops/>.
2. Clifford Krauss en John Schwarz, 'BP Will Plead Guilty and Pay over \$4 Billion', New York Times, 15 November 2012, http://www.nytimes.com/2012/11/16/business/global/16iht-bp16.html?_r=0.
3. Campbell Robertson and Clifford Krauss, 'BP May Be Fined Up to \$18 Billion for Spill in Gulf', New York Times, 4 September 2014, http://www.nytimes.com/2014/09/05/business/bp-negligent-in-2010-oil-spill-us-judge-rules.html?_r=0.
4. Clifford Krauss en John Schwarz, 'BP Will Plead Guilty and Pay over \$4 Billion', New York Times, 15 November 2012, http://www.nytimes.com/2012/11/16/business/global/16iht-bp16.html?_r=0.
5. Artikel 14, Verordening (EU) Nr. 517/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 betreffende gefluoreerde broeikasgassen en tot intrekking van Verordening (EG) Nr. 842/2006.
6. Richtlijn 2012/27/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 betreffende energie-efficiëntie, tot wijziging van Richtlijnen 2009/125/EG en 2010/30/EU en houdende intrekking van de Richtlijnen 2004/8/EG en 2006/32/EG.
7. Richtlijn 2009/125/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 betreffende de totstandbrenging van een kader voor het vaststellen van eisen inzake ecologisch ontwerp voor energiegerelateerde producten (herschikking).

doorwerkt in de praktijk van de bedrijfsvoering. Stel, u plaatst als monteur een installatie in strijd met Europese of Nederlandse regelgeving na een opdracht daartoe van uw leidinggevende. Wie is er dan aansprakelijk volgens het Nederlandse strafrecht?

De leidinggevende kan aansprakelijk zijn op grond van artikel 51 van het Wetboek van Strafrecht.

Daarin is bepaald dat strafbare feiten kunnen worden begaan door natuurlijke personen en rechtspersonen en dat strafvervolgning tegen deze personen kan worden ingesteld, of tegen de personen die opdracht hebben gegeven om de strafbare feiten te plegen. Het is aan de rechter overgelaten om invulling te geven aan de eisen waaraan moet zijn voldaan om een individu te kunnen aanmerken als dader van een strafbaar feit.

De monteur zelf, als individu naast de onderneming, zou ook aansprakelijk kunnen zijn op grond van art. 47 en 48 van het Wetboek van Strafrecht, waarin bepaald is dat niet alleen de pleger, maar ook de medepleger aansprakelijk kan zijn. Daarvoor is wel vereist dat sprake is van kennis in de vorm van opzet of van het welbewust nemen van het risico dat het handelen in strijd is met de wet en tot een strafbaar gevolg zal leiden. Een uitzondering hierop, de zogenaamde strafuitsluitingsgronden, kan zijn gelegen in de 'afwezigheid van alle schuld', doordat de werknemer 'dwaalt' ten aanzien van de juistheid van de opdracht, bijvoorbeeld omdat de leidinggevende onjuiste instructies heeft gegeven.

De aansprakelijkheid van de monteur kan dus mede afhangen van de formulering van de opdracht. Belangrijke vraag daarbij is, ook voor de rechter: 'Had de monteur kunnen weten dat zijn opdracht in strijd was met de wet?' Daar komt bij dat van een monteur – als expert – mag worden verwacht dat hij beter op de hoogte is van de regelgeving op zijn vakgebied dan een leek.

Met name het gebruik van R22 als koudemiddel in airconditioning en koel- en vrieshuizen kan verstrekkende gevolgen hebben voor de bedrijfsvoering, nu het bijvullen van bestaande R22-installaties sinds 1 januari 2015 niet meer is toegestaan. De aanwezigheid van R22 in een werkende koelininstallatie is niet verboden, maar in geval van lekkage mogen koelininstallaties niet meer worden bijgevuld met het middel. Dat laatste kan verstrekkende gevolgen hebben voor bedrijfsprocessen waarbij koeling een essentiële plaats inneemt. Bovendien is de verordening reeds omgezet in nationale wetgeving, in de Wet Milieubeheer. Overtredingen van deze wet kunnen degene die handelt in strijd hiermee, zoals gezegd, binnen het strafrecht plaatsen.

Conclusie

Er is een toenemende doorwerking van Europees recht in de nationale rechtsorde. Met die wetgeving zullen Nederlandse bedrijven en ondernemingen rekening dienen te houden. Er is ook een toenemend effect van strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheden op het gebied van milieuverantwoord ondernemen, ofschoon internationaalrechtelijk er de nodige 'open einden' zijn (bijvoorbeeld geen vervolging van staten). Denk ook aan het opkomend leerstuk van 'corporate social responsibility', dit leerstuk heeft een aantal mensenrechtelijke beginselen opgeleverd waaraan bedrijven zich hebben te houden, maar de juridische verbindendheid staat nog ter discussie. Bedrijven kunnen een voortrekkersrol vervullen voor een schonere wereld. De juridische regels zijn slechts een ondergrens, meer doen kan altijd. En ... 'meer doen' zou bij een milieu-verantwoorde ondernemer of werknemer altijd hoog in het vaandel moeten staan. ■

Over de auteur

G.G.J. Knoops (PhD Criminal Law, Universiteit Leiden; LL.M., Universiteit Leiden; PhD International Criminal Law, National University of Ireland at Galway) is bijzonder hoogleraar politiek van het internationaal recht aan de Universiteit van Amsterdam en visiting professor international strafrecht aan Shandong University (Jinan, China), alsmede advocaat bij Knoops' International Lawyers in Amsterdam. De auteur dankt mw. mr. Marritta van Woudenberg en Evelyn Bell, beiden verbonden aan Knoops' International Lawyers voor hun assistentie bij het redigeren van dit artikel.

Meer informatie:

Knoops' advocaten

T: 020-4705151

E: office@knoops.info I: www.knoops.info

Behalve strafrechtadvocaat is prof. dr. Geert-Jan Alexander Knoops ook lid van de stichting Miles4Justice, waarvan zijn vrouw mr. Carry Hamburger voorzitter is. Miles4Justice wordt gevormd door een team zeilers die middels zeilraces en evenementen geld ophalen voor - en aandacht vestigen op - de strijd tegen mensenrechtenschendingen en het tegengaan van de vervuiling van oceanen en de Noordpool.